

Mamatkasimova Vasila Akramdjanovna
Jahon iqtisodiyoti va diplomatiyasi universiteti
filologiya fanlari nomzodi, dotsent

CHET TILLARNI O'QITISHDA MADANIYATLARARO KOMPETENSIYANING O'RNI: YONDASHUVLAR VA STRATEGIYALAR

Annotatsiya. Ushbu maqolada chet tillarni o'qitish jarayonida madaniyatlararo kompetensiyaning ahamiyati va o'rni kompleks tarzda tahlil qilinadi. Globallashuv sharoitida til o'rganish faqatgina lingvistik bilimlarni o'zlashtirish bilan cheklanmasdan, balki turli madaniyat va jamiyat vakillari bilan samarali muloqot olib borish qobiliyatini ham shakllantirishni taqozo etadi. Maqolada madaniyatlararo kompetensiya tushunchasining nazariy asoslari, uni shakllantirishda qo'llaniladigan asosiy pedagogik yondashuvlar va zamonaviy ta'lim strategiyalari yoritilgan. Shuningdek, chet tillarni o'qitish amaliyotida madaniy komponentni integratsiya qilish usullari tahlil qilinib, o'quvchilarda multikulturalizm, bag'rikenglik va kommunikativ faollikni rivojlantirish yo'llari ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: madaniyatlararo kompetensiya, chet tillarni o'qitish, kommunikativ kompetensiya, madaniy muloqot, pedagogik strategiyalar, globallashuv.

РОЛЬ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМИ ЯЗЫКАМИ: ПОДХОДЫ И СТРАТЕГИИ

Аннотация. В данной статье всесторонне анализируется значение и роль межкультурной компетенции в процессе обучения иностранным языкам. В условиях глобализации изучение языка требует не только приобретения языковых знаний, но и формирования способности эффективно общаться с представителями разных культур и обществ. В статье рассматриваются теоретические основы концепции межкультурной компетенции, основные педагогические подходы, используемые при ее формировании, и современные образовательные стратегии. Также анализируются методы интеграции культурного компонента в практику обучения иностранным языкам и показаны пути развития мультикультурализма, толерантности и коммуникативной активности у учащихся.

Ключевые слова: межкультурная компетентность, преподавание иностранных языков, коммуникативная компетентность, культурная коммуникация, педагогические стратегии, глобализация.

THE ROLE OF INTERCULTURAL COMPETENCE IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING: APPROACHES AND STRATEGIES

Annotation. This article comprehensively analyzes the importance and role of intercultural competence in foreign language teaching. In the context of globalization, language learning requires not only the acquisition of linguistic knowledge but also the development of the ability to effectively communicate with representatives of different cultures and societies. The article examines the theoretical foundations of the concept of intercultural competence, the main pedagogical approaches used in its development, and modern educational strategies. It also analyzes methods for integrating the cultural component into foreign language teaching practices and demonstrates ways to develop multiculturalism, tolerance, and communicative activity in students.

Keywords: intercultural competence, foreign language teaching, communicative competence, cultural communication, pedagogical strategies, globalization.

Hozirgi globallashuv jarayonlari, axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi va xalqaro aloqalarning kengayishi chet tillarni o'qitish tizimi oldiga yangi talablarni qo'yimoqda. Zamonaviy jamiyatda chet tilini bilish faqat grammatik qoidalarni o'zlashtirish yoki lug'at boyligini oshirish bilan cheklanib qolmaydi. Til o'rganuvchi shaxs turli madaniyat va dunyoqarashga ega insonlar bilan muloqot qila olishi, ularning qadriyatlarini, urf-odatlarini va ijtimoiy me'yorlarini anglashi lozim. Shu nuqtai nazardan madaniyatlararo kompetensiya chet tillarni o'qitishning ajralmas qismi sifatida namoyon bo'ladi.

Chet tillarni o'qitish nazariyasida madaniyatlararo kompetensiya eng ko'p qo'llaniladigan tushunchalardan biri bo'lsa-da, uning **yagona, aniq va barqaror ta'rifi mavjud emas**. Turli ilmiy maktablar va mualliflar bu tushunchani turlicha talqin qiladilar: ba'zilar uni kommunikativ kompetensiyaning tarkibiy qismi sifatida ko'rsa, boshqalar uni mustaqil, ko'pqirrali fenomen deb hisoblaydi [1. 112 b.].

Natijada quyidagi ziddiyat yuzaga keladi: nazariyada madaniyatlararo kompetensiya muhim va markaziy o'rin tutadi, ammo amaliyotda u **aniq o'quv maqsadlariga, topshiriqlarga va baholash mezonlariga aylantirilmaydi**.

Madaniyatlararo kompetensiya — bu shaxsning o'z madaniyati va boshqa madaniyatlar o'rtasidagi o'xshash va farqli jihatlarni anglashi, madaniy to'siqlarni bartaraf etish qobiliyati va turli ijtimoiy vaziyatlarda samarali muloqot olib borish ko'nikmalarini o'z ichiga olgan murakkab tizimdir. Ushbu kompetensiyani shakllantirish ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlar va samarali strategiyalarni talab etadi.

Madaniyatlararo kompetensiya tushunchasining nazariy asoslari. Ilmiy adabiyotlarda madaniyatlararo kompetensiya tushunchasi turli nuqtai nazarlardan talqin qilinadi. Keng ma'noda u chet til o'rganuvchining madaniy bilimlar, ijtimoiy normalar va kommunikativ xulq-atvor qoidalarni o'zlashtirish qobiliyatini anglatadi. Mazkur kompetensiya lingvistik, sotsiolingvistik, pragmatik va madaniy komponentlarni o'zaro uyg'unlikda qamrab oladi [3. 48 b.].

CEFR (Common European Framework of Reference for Languages), ishlab chiqilgan Council of Europe tomonidan, chet tillarni o'qitishda kompetensiyaviy yondashuvni asos qilib oladi. Unda til bilimi faqat grammatik yoki leksik bilimlar majmuasi sifatida emas, balki ijtimoiy-madaniy va amaliy faoliyat bilan bog'liq qobiliyatlar tizimi sifatida talqin etiladi.

CEFRda madaniyatlararo kompetensiya alohida nom bilan ajratilmagan bo'lsa-da, u quyidagi komponentlar orqali ifodalanadi:

- sotsiolingvistik kompetensiya;
- pragmatik kompetensiya;
- umumiy kompetensiyalar (general competences), xususan:
  - madaniy bilim (savoir),
  - munosabat (savoir-être),
  - ko'nikma va qobiliyat (savoir-faire),
  - refleksiya (savoir-apprendre).

Bu yondashuv madaniyatlararo kompetensiyani deklarativ bilim emas, harakatga yo'naltirilgan qobiliyat sifatida ko'radi.

CEFR uchun asosiy mezon — tildan real kommunikativ vaziyatlarda foydalana olishdir. Shu bois madaniyat:

- nutq aktlari,
- ijtimoiy rollar,
- muloqot konteksti orqali o'rganiladi.

Masalan, biror ifoda grammatik jihatdan to'g'ri bo'lishi mumkin, ammo madaniy jihatdan nomuvofiq bo'lsa, CEFR nuqtai nazaridan u kommunikativ muvaffaqiyatsizlikka olib keladi. Bu holat madaniyatlararo kompetensiyani chet til bilimining markaziy mezoniga aylantiradi.

Milliy ta'lim standartlarida (jumladan, chet tillar bo'yicha) madaniy komponent mavjud bo'lsa-da, u ko'p hollarda:

- umumiy ta'limiy maqsad sifatida,
- tarbiyaviy yo'nalish doirasida,

- deklarativ shaklda ifodalanadi.

Madaniyatga oid maqsadlar odatda quyidagi iboralar bilan cheklanadi:

- “boshqa xalqlar madaniyatiga hurmat ruhida tarbiyalash”,
- “milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish”.

Biroq bu maqsadlar:

- aniq ko‘nikmalarga,
- o‘quv natijalariga,
- baholash mezonlariga aylantirilmaydi.

Madaniyatlararo kompetensiyani asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat:

- **bilim komponenti** (madaniyat, tarix, an‘analar haqida ma‘lumot);
- **ko‘nikma komponenti** (madaniy vaziyatlarda to‘g‘ri harakat qilish);
- **qadriyat va munosabatlar** (bag‘rikenglik, ochiqlik, hurmat);
- **refleksiv qobiliyat** (o‘z madaniyatiga tanqidiy qarash).

Chet tillarni o‘qitishda mazkur komponentlarni tizimli ravishda shakllantirish ta‘lim samaradorligini oshiradi.

Chet tillarni o‘qitishda madaniy komponentning ahamiyati. Chet tili darslarida madaniy komponentni inobatga olmaslik tilni “jonsiz” bilimga aylantirib qo‘yadi. Til — bu madaniyatning ifodasi, xalqning tarixi va mentalitetini aks ettiruvchi vositadir [5. 27 b.]. Shu bois chet tillarni o‘qitish jarayonida madaniy materiallardan foydalanish o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi va ularda haqiqiy kommunikativ muhitni yaratadi.

Madaniy komponent quyidagi vazifalarni bajaradi:

- til birliklarining ma‘no va qo‘llanilishini chuqur anglashga yordam beradi;
- stereotiplar va madaniy noto‘g‘ri tushunchalarni bartaraf etadi;
- o‘quvchilarni real hayotiy muloqotga tayyorlaydi.

Kommunikativ yondashuv chet tillarni o‘qitishda eng keng qo‘llaniladigan usullardan biri bo‘lib, u muloqotga yo‘naltirilgan ta‘limni nazarda tutadi. Bu yondashuvda til vositasi sifatida emas, balki madaniy muloqot quroli sifatida o‘rgatiladi.

Kompetensiyaviy yondashuv ta‘lim natijasini aniq ko‘nikmalar va qobiliyatlar orqali baholashni taklif etadi. Ushbu yondashuvda madaniyatlararo kompetensiya mustaqil ta‘lim natijasi sifatida shakllantiriladi.

Amalda chet til darslarida madaniy ma‘lumotlar ko‘pincha formal, yuzaki tarzda taqdim etiladi. O‘quvchilarga mamlakat bayramlari, mashhur shaxslar yoki milliy taomlar haqida qisqa ma‘lumot berish bilan cheklaniladi. Bu esa madaniyatni “faktlar majmuasi” sifatida qabul qilishga olib kelib, madaniyatlararo muloqot ko‘nikmalarini shakllantirmaydi [2. 166 b.].

Madaniy komponentni faktologik emas, funksional tarzda o‘rgatish lozim. Ya‘ni madaniyat:

- nutq vaziyatlari orqali,
- ijtimoiy rollar doirasida,
- madaniy konfliktlar misolida

o‘rganilishi kerak. Bu yondashuv o‘quvchilarda madaniyatni harakatda anglash qobiliyatini rivojlantiradi.

Ko‘p hollarda chet til o‘qituvchilari yuqori darajada lingvistik bilimga ega bo‘lsalar-da, madaniyatlararo kommunikatsiya nazariyasi va amaliyoti bo‘yicha yetarli tayyorgarlikka ega emaslar. Natijada madaniy mavzular ikkinchi darajali hisoblanadi yoki umuman chetlab o‘tiladi.

O‘qituvchilarning kasbiy rivojlanish tizimida:

- madaniyatlararo kompetensiya bo‘yicha maxsus modullar,
- seminar va treninglar,
- xalqaro tajriba almashuv dasturlari

joriy etilishi lozim. O‘qituvchi madaniy vositachi sifatida shakllanmas ekan, o‘quvchidan bunday kompetensiyani kutish qiyin.

Talabalar, ayniqsa, boshlang‘ich bosqichda, boshqa madaniyatlarni o‘z madaniyati mezonlari asosida baholashga moyil bo‘ladilar. Bu holat etnotsentrik yondashuvni kuchaytiradi va madaniyatlararo muloqotda tushunmovchiliklarga sabab bo‘ladi.

Dars jarayonida:

- qiyosiy madaniy tahlil,

- turli nuqtai nazarlarni taqqoslash,
- madaniy konfliktlarni muhokama qilish orqali o'quvchilarda refleksiv fikrlash rivojlantirilishi lozim. Bu ularga o'z madaniyatiga ham tanqidiy qarash imkonini beradi.

Ko'pchilik ta'lim muassasalarida baholash tizimi asosan grammatik va leksik bilimlarga yo'naltirilgan. Madaniyatlararo kompetensiya esa baholash mezonlaridan chetda qoladi.

Baholash tizimiga:

- vaziyatli topshiriqlar,
  - rolli o'yinlar,
  - loyiha ishlari
- kiritilishi lozim. Bu orqali o'quvchining madaniy vaziyatda to'g'ri harakat qila olishi baholanadi.

Yana bir muhim muammo — madaniyatlararo kompetensiyani diagnostik qiyinligi. Agar leksik yoki grammatik bilimni test orqali tekshirish mumkin bo'lsa, madaniy sezgirlik, refleksiya yoki kommunikativ xulq-atvorni standart testlar bilan baholash mushkul.

Shu sababli ta'lim amaliyotida:

- oson baholanadigan til komponentlari ustunlik qiladi,
- madaniyatlararo kompetensiya esa ikkinchi darajali hisoblanadi.

Bu holat ta'lim maqsadlari bilan baholash tizimi o'rtasida strukturaviy nomutanosiblikni keltirib chiqaradi.

Ushbu muammoni hal etish uchun madaniyatlararo kompetensiyani operatsional model asosida qayta talqin qilish zarur. Ya'ni har bir madaniy qobiliyat aniq harakat va ko'nikma bilan bog'lanishi kerak.

Masalan:

- "madaniy farqni anglash" → turli madaniyatlarda bir xil nutq aktining turlicha ifodalanishini izohlay olish;
- "bag'rikenglik" → madaniy kelishmovchilik vaziyatida neytral pozitsiyani saqlash;
- "refleksiya" → muloqotdan so'ng o'z xatolarini tahlil qilish.

Bu yondashuv madaniyatlararo kompetensiyani o'qitish mumkin bo'lgan, kuzatish va baholash mumkin bo'lgan ta'lim natijasiga aylantiradi.

Madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirishdagi muammolar tizimli xarakterga ega bo'lib, ularni bartaraf etish kompleks yondashuvni talab qiladi. Ta'lim mazmuni, o'qituvchi tayyorgarligi, baholash tizimi va raqamli muhit o'zaro uyg'unlikda tashkil etilgan taqdiridagina chet tillarni o'qitish jarayoni samarali bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, madaniyatlararo kompetensiya chet tillarni o'qitishning asosiy maqsadlaridan biri bo'lib, u o'quvchilarni global jamiyatda samarali faoliyat yuritishga tayyorlaydi. Mazkur kompetensiyani shakllantirishda kompleks yondashuvlar, innovatsion strategiyalar va o'qituvchining kasbiy mahorati hal qiluvchi ahamiyatga ega. Chet tillarni o'qitish tizimida madaniy komponentni chuqur integratsiya qilish ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Байрамова Н.Д. Чет тилларни ўқитиш методикаси. — Тошкент: Фан, 2018.
2. Бикова О.В. Межкультурная коммуникация и обучение иностранным языкам. — Москва: Просвещение, 2019.
3. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. — Clevedon: Multilingual Matters, 1997.
4. Kramsch C. Language and Culture. — Oxford: Oxford University Press, 1998.
5. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages. — Strasbourg, 2001.
6. Fantini A. Intercultural Communicative Competence in Educational Exchange. — Boston, 2006.